

*Миша Ђурковић**
Институт за европске студије, Београд

РАД И ЕКОНОМИЈА У СОЦИЈАЛНОМ УЧЕЊУ РУСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ**

Сажетак

Руска православна црква је прва у православном свету почела да изграђује кодификовано социјално учење. Основни документ објављен је 2000. године као основа за будући развој конкретних питања. У овом чланку аутор анализира позиције цркве у питањима рада и економије. Анализирају се адекватни делови документа из 2000. а затим и другог документа који је 2004. донет под именом Кодекс моралних правила у економији. На крају се ови ставови пореде са учењем Римокатоличке цркве и истражују се последице ставова руске цркве на укупна друштвена кретања у Русији.

Кључне речи: социјално учење, Руска православна црква, Римокатоличка црква, рад, економија.

Као што је познато, Православна црква се од свих традиционалних цркава обично најмање одликује окренутошћу практичним животним питањима. Постоје објашњења која ову чињеницу везују за њену специфичну теологију и традицију, као и она која указују на то да је комунистичка владавина у Русији, Србији, Бугарској, Румунији итд. одговорна што православне цркве у тим државама нису раније и ефикасније кренуле у развијање свог социјалног деловања и учења.¹⁾ Грчка црква је додуше развила широку хуманитарну и социјалну делатност, али њу није у довољној мери

* Виши научни сарадник

** Рад је настао као део пројекта 179014 који финансира Министарство за просвету, науку и технологију Републике Србије.

1) О теолошким и историјским разлозима због којих Православна црква није развила систематизовано социјално учење детаљније погледати у Makrides, 2013.

пратио рад на теоријским основама овог учења. Први стварни покушај стварања неке врсте кохерентног система поука и правила за друштвено делање православних верника појавио се 2000. године у Русији.

Ово је догађај од великог значаја не само за руску већ и за остале православне цркве, односно друштва. Документ под називом *Основе концепције социјалног учења Руске православне цркве* преведен је и на наш језик и од 2007. године доступан је и домаћим читаоцима.²⁾ У вези са њим постоји читав низ веома занимљивих питања која тематизују начин како је документ осмишљен и писан, како је формулисан, како је примљен итд. Стога аутор овог текста припрема једну ширу студију која ће исцрпније обрадити бар део тих проблема.

У овом чланку одлучио сам да посебно издвојим питања третмана рада и економских проблема. Дотичући се тих питања, Руска црква је на свој начин ушла у дијалог са последицама изразито бурне и социјално погубне руске транзиције у капитализам. О овом комплексу питања двојица патријарха и архиепископи су се оглашавали у разним приликама, а организоване су и дебате, конференције и округли столови на којима су и интелектуалци из црквених редова водили занимљиве расправе. Но најважнија начела социјалног учења о раду и економији налазе се у поменутом Основама, као и документу који се 2004. године појавио под именом *Кодекс моралних принципа и правила у економском животу*.³⁾ Зато ће моје излагање бити базирано на ставовима који се налазе у ова два документа.

*

У *Основама* РПЦ рад и економска питања добила су релативно мало простора у односу на читав текст. У српском издању то је 12 страница од око 200 што чини 5–6% читавог документа. Код римокатолика су пак рад и економија добили око петине читавог текста, дакле нешто око 20%. У овом учењу види се такође да је од економских питања апострофирана само својина, док се по страни остављају сва друга разматрања, укључујући и нека за Русију до-

2) Види *Основи РПЦ*, 2007, у редакцији и са предговором владике Иринеја Буловића.

3) *Свод нравственных принципов и правил в хозяйствовании*, 2004.

ста ургентна као што су нпр. корупција, кредитирање, финансијски систем итд.

С друге стране, у поретку разматрања ова два поглавља заузимају симболички веома истакнута места. Долазе одмах после теолошких основа те разматрања питања нације, државе, права и политике. Шесто поглавље носи наслов „Рад и његови плодови” , а седмо „Својина” .

Поглавље о раду има шест целина. У првој се даје богословска основа третмана рада. Подсећа се да је стваралачки рад одраз човеке боголикости, односно да је дар стваралаштва нешто у чему човек подражава Бога. Но након пада рад је међутим добио примарно егзистенцијалну функцију, борбе за преживљавање, док је стваралаштво потиснуто.

Друга целина подсећа на Богом дефинисани, богоузорити ритам рада за човека и верника. Попут Бога и човек би требало седми дан у недељи да одвоји како би пре свега славио свог творца. Занимљиво, овде се ни не помиње потреба да се и сам човек одмори и да направи паузу коју би посветио себи, свом духовном развоју, дружењу са породицом итд. Осим слављења Господа, аутори истичу да су дозвољене активности и милосрђе и некористољубива помоћ ближњима.

Следи затим одељак који на врло конзервативан начин треба да упозори људе како достигнућа материјалне цивилизације, специјализација и професионализација рада могу да буду извор саблазни и пропасти. Писац полази од тога да ови резултати помажу побољшању материјалних услова људског живота. Но тврди се да то по правилу води удаљавању човека од Бога и заваравану да земаљски живот може да се уреди само путем разума без Бога. Као илустрација бојјег кажњавања гордости наводе се велики потоп цивилизације каинита и неуспешна градња вавилонске куле.

И наредна целина наставља са негативним, одричућим излагањем односа према раду. Овде се упозорава да рад сам по себи није безусловна вредност, да није богоугодан ако служи себичним интересима појединаца или заједница или греховном задовољавању тежњи душе и тела. Дакле експлицитно се одбацује основна линија англосаксонског капитализма која читав економски живот гради на подстицању себичности и наглашава се да рад без правих моралних основа и мотива није вредност. Тврди се да су два прихватљива мотива за рад исхранити себе и помоћи другима. Тек

у другом пасусу позивањем на изреке светих отаца истиче се етичка и едукативна природа рада. Осуђује се лењост а рад се назива „школом друштвене праведности”. Пример монаха који су били изузетно вредни радници наводи се као пример позитивног односа хришћана према раду.

У наредном одељку црква истиче да не прави разлику између било каквог рада који има за циљ добробит људи: дакле одбија се хијерархија више или мање вредних занимања и тражи се да се једнако цене и физички и духовни рад. Једина подела је на богоугодне и порочне „индустрије”. Црква експлицитно осуђује учествовање (намерно се не каже рад) у индустријама које пропагирају грех и порок и које задовољавају погубне страсти и навике као што су пијанство, наркоманија, блуд и прељуба. Занимљиво је да овде није поменута и коцка. Такође било би интересантно видети разраду овог начела: да ли би то значило осуду великог дела маркетиншке и пропагандне бранше или промет алкохола?

Последња целина доноси два момента. У другом се налаже онима који раде и који су за то способни да брину о онима који нису као што су немоћни, болесни, избеглице, сирочад, удовице, али – занимљиво – и дошљаци уопште. Тиме се уводимо у општији налог цркве да се ради здравља и духовног благостања друштва захтева праведна расподела производа рада. Дакле слично римокатоличком учењу, и у Основама се захтева солидарност и праведна расподела средстава.

Занимљивији је ипак први део овог поглавља у коме се аутори тек одважују да загребу у комплекс најважнијих и најсложенијих питања која су повезана са организацијом рада и радних односа у друштву. Позивајући се на Свето писмо, писци истичу захтев да се радник праведно награди за свој рад. И то је међутим све. Познајући стварну природу радних односа и предузећа у Русији деведесетих, неочекивано је да те ствари нису ни побројане ни развијене. Нема ни речи о праву радника на организовање, штрајк, на било каква друга права сем праведне плате. Нема помена услова у којима се ради, ни радног времена. Нема осуде дечјег рада, рада на црно и других девијација. С друге стране, не види се да се раднику предочавају његове обавезе према предузећу и средствима којима управља. Основе говоре само о обавезама радника према Господу, али не и према предузећу и имовини која му је поверена на управљање.

Чини се дакле да ово поглавље својим квалитетом заостаје не само за адекватним римокатоличким узором, већ и за другим развијенијим деловима истог документа. Но ако се зна да постоји раширена предрасуда како се православље уопште не бави практичним и економским проблемима, сама чињеница да је питање рада тематизовано представља значајан помак. Али очигледна је потреба да се овај сегмент учења озбиљно и конкретније развије у складу са реалним односима у друштву о коме говори.

Седмо поглавље односи се на питања својине. Штета је што бављење економијом није проширено, али је за простор који је читав двадесети век провео експериментишући са економским уређењима донекле разумљиво зашто је баш питање својине апострофирано као посебно важно. Ово поглавље има четири целине и кроз питање својине аутори покушавају да дају шири осврт на место привређивања у укупном животу човека.

Прва почиње експлицитним навођењем основних својинских права: право поседовања и коришћења, право управљања и стицања добара, право отуђивања, потрошње, промене или уништавања предмета својине. Затим се јасно истиче да црква не окреће главу од питања материјалног живота човека и да је он за њу такође важан. Ово је важно због оживљених полемика унутар саме цркве које су се водиле током деведесетих где је у неким круговима ојачала антиматеријалистичка струја која позива на потпуно окретање духовном развоју. Но одмах следи ограда која упозорава на претерану усхићеност материјалним добрима и каже се да црква тражи умереност између две крајности односа према материјалном богатству.

Још важније упозорење је подсећање да су сва добра од Бога и да њему (а не човеку) и припада крајње право поседовања и располагања. Чини се да је ово указивање на релативност права својине човека веома важно у доба опште помаме за стицањем и успона ултрагржишне идеологије из деведесетих која полази од премисе о „светости” индивидуалне својине. Овај део се завршава извођењем тврдње да грехован однос међу људима који превиђа ову релативност рађа поделе и отуђеност међу људима.

Друга целина побија тврдњу да је материјално богатство основ среће. Подсећајући на речи апостола Павла да је корен свију зала среброљубље, аутори опомињу да се живот не сме свести на непрестану трку за богатствима. Али то не значи да богаташ не мо-

же да се спасе. Он мора да управља својином на прави начин и да део свог богатства (не све!) дели другима и чини тиме добра дела. Но то је до њега, а не до других. Свето писмо, каже се, признаје право човека на својину и „осуђује насртај на њу”.

Посебно је важна теза којом се отвара трећа целина: црква признаје постојање многих облика својине. Затим се наводе државни, друштвени, корпоративни, приватни и мешовити облици својине као они који су у различита времена добили различиту укорененост у разним земљама. Помало неочекивано након комунистичког искуства, црква тврди да не треба давати предност ниједном од ових посебних облика: сваки је подобан за грех као и за правилно коришћење. Овде се поново иде против посвећивања приватне својине јер је искуство деведесетих показало да је приватизација донела више греха и нанела више штете руској привреди него све државно власништво. Истовремено, ово није само прагматизам који урачунава све већу носталгију људи за комунистичким временима и облицима власништва, већ пре отпор квазилибералном фундаментализму и финансијској глобализацији. Посебно се у објашњењу види афирмација глобалне плуралности, мултикултуралности и одбране права сваког народа да сам изабере облике својине који му највише одговарају.

Неколико параграфа ниже указује се и да се у прецизно одређеним условима и приватна својина (иако начелно неотуђива) заправо сме преузимати уз правичну накнаду, али се препоручује да се то ради што мање јер може изазвати социјалне потресе.

Затим се истиче значај интелектуалне својине. Тиме црква добро показује да увиђа како се мења свет и како се морамо бавити и новим облицима својине, све значајнијим за измењени облик привреде. И на крају се црква кратко осврће на идеју о добровољном удруживању и самоотуђивању имовине. Говори се, дакле, о некој врсти задругарства и о манастирској привреди. Истиче се да су такви примери показали како заједничка имовина може бити ефикасно унапређивана, али се опет понавља да одрицање од личне својине мора бити искључиво добровољно и повезано са личним духовним избором.

И последња целина говори о имовини саме цркве као посебном облику својине. Он је изграђен на добровољним прилозима и зато црква тражи да се ова својина не опорезује и не третира као остала својина којом се држава бави. Црква тражи да се опорезују

делатности из којих црква понекад ствара профит, али да прилоге држава не би требало да дира.

*

На округлом столу који је 2001. године одржан као нека врста дебате о Основама, на примедбу да из документа не следе јасни приоритети за практично деловање, протојереј Николај Балашов, један од важнијих људи у структури цркве и аутор занимљиве књиге коментара социјалне концепције РПЦ⁴⁾, одговорио је да документ свакако није идеалан, али да је најважније да је црква кренула у том правцу и поставила основе од којих се може ићи даље. Подсетио је да су и римокатолици понекад врло брзо након енциклика ишли даље и дорађивали своја начела.⁵⁾

Чини се да је након објављивања Основа брзо уочено да је економски део један од најсажетијих и незадовољавајућих. Но црква је наставила дијалог са другим деловима друштва и државе па је тако већ 2002. одржан Седми светски сабор Руса са основном темом „Вера и рад: религијске и културне традиције и руска економска будућност”. Са благословом патријарха и уз учешће председника, свештеника, политичара, бизнисмена, научника, лидера синдиката и пословних асоцијација итд. водила се озбиљна расправа⁶⁾ и одлучено је да се донесе нека врста кодекса економских активности. Под окриљем цркве основана је радна група са представницима разних економских струја која је урадила основни нацрт документа. У групи су се налазили Сергеј Глазјев, некадашњи министар а затим оштар критичар руских либерала, Владимир Мау, један од архитеката економских реформи из деведесетих и Јелена Катајева, заменик директора федералне комисије за тржиште капитала. Из цркве су ту били Павел Шашкин и веома утицајни Всеволод Чаплин.

Идеја је била да се не прави још један од постојећих детаљних корпоративних кодекса понашања, већ да се у форми Декалога, десет заповести, понуди морални оквир пословања упућен свим актерима економског процеса, укључујући и државу. Нацрт је раз-

4) Николај Балашов, *И створио Бог мужшину и женицину: Коментарии к Социальной концепции Русской Православной Церкви*, Даниловский благовестник, 2001. <http://www.synergia.itn.ru/kerigma/brak/balashov/IsotvorilBog.htm>

5) Пеикова, Прусак, 2001.

6) <http://www.russian-orthodox-church.org.ru/nr212173.htm>

матран и дорађиван на неколико конференција које су укључивале заинтересоване стране и коначно усвојен на Осмом светском сабору Руса. Назив документа је *Кодекс моралних принципа и правила у економском животу* (Свод нравственних принципов и правила в хозяйствовании). Он понавља неке од ставова изнетих у Основама, али је далеко озбиљнији и свеобухватнији доносећи и неке врло занимљиве и доста храбре новине. Идеја је била да се прате десет Божјих заповести и да се постави идеални нормативни модел са свешћу да је стварност далеко од тога, али да се према нечему мора управљати.

У првој заповести се тражи хармонија духовног и материјалног усмеравања човека. Подсећа се на читаву историју спорова у руској историји који воде од дебате *јосифљана* и *нестјажатеља*⁷⁾ до савремених спорова постсовјетског периода. Уочава се да је у руској традицији постојала доминација склоности ка приоритету духовног над материјалним, али се јасно истиче да је крајност таквог избора водила ка страшним трагедијама.

У другој заповести понавља се увид да богатство није само по себи циљ већ је оно пре свега искушење и одговорност. И држава и предузетници се упозоравају да при доношењу економских одлука воде рачуна о принципу правичности. Предузетници се подучавају да одсуство култа новца даје човеку унутрашњу слободу јер новац треба да буде само средство за постављене циљеве.

Праву новост доносе последња два пасуса која се баве сиромашнима. Тврди се да је сиромашан човек који своје способности не користи или их користи само за материјалне циљеве такође неморалан. И сиромаштво је – као и богатство – искушење. „Сиромашан човек је **дужан** (истакао М. Ђ.) достојно да се стара о себи, да стреми ка ефективном послу, да подиже свој професионални ниво, како би изашао из свог бедног положаја.” Ово је један од већих помака у овом документу и показује да црква има јасну свест о ситуацији у којој се народ, држава и свет налазе и стога подстиче и најниже слојеве становништва да повећаним трудом подижу себе и своју нацију. Дакле живот у сиромаштву и просјачењу свакако више није врлина.

7) Свод, 2004. У питању је познати спор између две струје унутар цркве који се одвијао током петнаестог века. *Јосифљани*, окупљени око игумана Светог Јосифа Волоцког, заговарали су већи значај црквене имовине, а *нестјажатељи* (непоседници) који су следили Светог Нила Сорског заговарали су аскетски идеал и одрицање од манастирске имовине како се црква не би преобразила у богату и искварену институцију.

Трећа заповест апострофира значај културе пословних односа и посебно верност датој речи као предуслову ефикасних уговорних односа. Предузетници се уче да су дужни да се осећају одговорним за рад својих радника и последице укупног радног процеса. Упозоравају се да дугорочно граде своје позиције и своју репутацију јер је пословна репутација актив који се тешко гради а лако губи, као и да нечасна игра нужно води и личном краху и урушавању економског система. Тврди се да обмана клијента у сфери услуга и трговине често води ка банкротству. Такође се и власт упозорава да мора да води рачуна не само о испуњавању уговорних обавеза између других играча, већ да она треба да буде пример. Дакле и тако што плаћа дугове државе према предузећима, али и тако што политичари морају да воде рачуна да испуњавају обећања која су дали у кампањама. У тексту се јасно наводе и пороци који су недопустиви на радном месту: псовање, непристојно понашање према лицима другог пола, насиље, пијанство, фамилијарност. Осуђује се и грубо, немарно и бахато понашање према купцу.

У четвртој заповести даје се оно што је недостајало у Основама. Налаже се предузетницима да воде рачуна о томе да радник није механизам који се може непрестано експлоатисати. Указује се на његове потребе за одмором, духовним и физичким развојем и променом делатности како би се развио, одморио, окрепио, био задовољнији а тиме постао и бољи радник. Развијање талената и потенцијала појединца може да донесе корист и предузећу и читавом друштву.

Ово је на нормативном нивоу несумњиво тачно, али познајући природу савременог радног процеса и стратификацију људи тешко је очекивати да оваква препорука може ефективно да се користи за све раднике и све делатности. Нажалост, у многим врстама делатности не види се потреба за креативношћу већ пре за механичким обављањем истих делатности. У историји капитализма од самог почетка постоји проблем коришћења слободног времена за раднике јер је уочено да је за многе од њих то било проклетство: док су се на послу услед обавеза и страха да не изгубе посао понашали пристојно, слободно време би користили за пијанство, коцкање и друге врсте порочних провода због којих би се задуживали, трошили плату итд. Нажалост, проблем слободног времена или доколице је још један од оних проблема који у православној традицији није обрађиван, а о коме би и црква и друге институције требало да се оглашавају.

И пета заповест наставља на истом трагу. Тврди се да су сви дужни да се брину о достојном животу радника. Износи се такође контроверзна теза да само онај ко не ради у стисци и ко види перспективу пензије, здравствене заштите и сл. може да ради како треба, да планира и да са радошћу обавља своје послове. Предузетницима се препоручује да отворе могућност радницима да се одговорно укључе у управљање предузећима, да би себе могли да доживљавају као партнере одговорне за судбину предузећа. Проблем је међутим што се најчешће радници не показују довољно одговорним за такав приступ. Искуство друштвене својине показало је да у већини случајева радници не показују озбиљно знање ни заинтересованост за проблеме развоја предузећа. Западни модел се базира управо на страху радника од менаџмента и од губитка посла ако га не обавља добро.

У наставку се истиче да држава не треба само да непосредно брине за потребе инвалида, деце без родитеља и других угрожених група, већ да треба да створи адекватне услове у којима ће милосрдна дела обављати други актери. И коначно, налаже се да се пензионери не третирају као проблем већ као људи који су много урадили за предузећа, што позитивно утиче на васпитавање младих.

Шеста заповест: рад не сме да убија и обогатује човека. Овде се понављају налози из Основа да послодавац мора да обезбеди максималну заштиту на раду, а да с друге стране радник мора одговорно да се односи према послу и имовини предузећа. Тврди се да брижни однос послодавца према раднику оплемењује и носи корист и за њега самог. Инсистира се да се пословни успех не сме тражити по сваку цену уз угрожавање живота и здравља других, јер је то „преступно и порочно”.

У седмој заповести се тражи одвајање политичке од економске власти. Тврди се да би свако учествовање бизниса у политици и медијској сфери морало да буде транспарентно и свима познато. Тражи се дакле максимална транспарентност и у власништву и дозирању медија. Кључ је да у економском животу не би смело да буде места за корупционаше и да власт не би смела да се употребљава за боље позиције у тржишној конкуренцији. Писац сматра да је дужност да се са таквим лицима не послује и не одржавају везе. Овде се у односу на Основе проширује списак недозвољених „пословних активности”, па се додају и трговина људима, медицинско и духовно шарлатанство, шверц оружја и наркотика и политички и верски екстремизам.

У осмој заповести се набрајају поступци којима се крши природни закон и наноси штета и друштву и себи: крађа туђе имовине, немар према заједничком власништву, неплаћање радника, обмањивање партнера. Додаје се и еколошка димензија, па се свим производним актерима налаже дужност да брину о ресурсима и помажу пројекте за заштиту животне средине.

Можда је најважнији налог да се плаћа порез: аутори кажу да је неплаћање пореза држави заправо крађа од сиромашних, старих, инвалида и других незаштићених људи. Уз то иде и тврдња да је прикривање профита у виду изношења новца у *оф шор* зоне исто што и поткрадање свог народа. Овим црква указује на две рак-ране руске економије које (уз корупцију) највише погађају руску привреду: утаја пореза и изношење новца у пореске рајеве. Но истовремено се овде указује и на проблем превисоких пореза: држава је дужна да не захвата у кесе људи више него што је то потребно јер су пристојни порези основ ефикасне и моралне привреде.

Следи заповест која се односи на конкуренцију и рекламу. Инсистира се на значају поштене конкуренције јер монополи спречавају напредак и развој. Али забрањено је сузбијати конкурента нечасним средствима, лажима и сличним непровереним информацијама. Познајући савремену технику манипулације преко пропагандног програма, црква врло експлицитно упозорава да су рекламе које користе директну обману, експлоатишу сексуалне инстинкте, подстичу човека на пушење и пијанство и користе се душевном незрелошћу деце и тинејџера неморалне и да би сами предузетници морали да их осуде. У рекламама се не смеју вређати верска и национална осећања људи.

Последња заповест односи се на положај својине. Понављају се тезе из Основа, али има и важних додатака. Брани се државна и друштвена својина и указује како њено незаконито присвајање значи подривање националне економије и страдање милиона људи – ово се односи на пљачкашке приватизације. Понавља се да приватизација није сама по себи циљ већ да треба да води ка низу економских побољшања. Указује се да нечасно приватизован капитал заправо не припада власнику и да је држава дужна да уведе правичност и исправи овај дуг.

Текст се закључује тезом да економски живот у крајњој линији зависи од духовног и моралног састава личности које у њему уче-

ствују. Карактер доброг радника слика се као човек с добрим срцем и светлим умом, духовно зрео, трудољубив и одговоран.

*

На крају би требало да погледамо какве су до сада последице овога са чиме је црква изашла у јавност. Постављају се следећа питања: у којој мери је све ово ушло у живот, да ли је економија данас у Русији више или мање хришћанска и хумана него пре десетак година, и да ли је РПЦ на све то утицала својим ставовима и учењем.

Већ цитирани чланак протојереј Чаплин је завршио веома оптимистичким погледом на будућност утицаја РПЦ и других цркава на економски живот у Русији. Црква је током протеклих девет година наставила да делује у јавности како је Чаплин најавио, оглашавајући се повремено и о економским питањима и организујући повремено скупове о таквим темама. Било је ту и симболички веома значајних корака као нпр. када је патријарх Кирил 2009. Светог Јосифа Волоцког (вође струје Јосифљана, познатог по одбрани власништва и имовине) прогласио заштитником предузетништва у Русији.⁸⁾ РПЦ је формално успоставила редовну сарадњу и сусретање са органима власти на свим нивоима, од парохија преко епархија до саме патријаршије. Но недавно рађена истраживања јавног мњења показала су врло занимљиву слику о стварном положају цркве у друштву и држави. Око 54% испитаних сматра како црква позитивно утиче на опшtedруштвени живот државе (4% сматра да утиче негативно, а 19% да не утиче).⁹⁾ На питање да ли православље треба да постане државна религија позитивно је одговорило само 30%, док је чак 48% одговорило да држава и црква морају бити одвојене. Интересантно је такође да су храмови далеко посећенији у градовима (посебно у Москви) него на селу где веома мали број људи одлази у цркву чак и за време празника.¹⁰⁾ О практичној укореењености православља говори и податак да је током великог васкршњег поста преко 70% људи имало нормалан начин исхране, да је нешто мање од 10% постило током последње недеље, а да је пун пост испоштовало мање од 3% анкетираних.¹¹⁾

8) <http://www.themoscowtimes.com/news/article/orthodox-businessmen-get-a-patron-saint/391268.html>

9) <http://fom.ru/TSennosti/11345>

10) <http://www.levada.ru/05-05-2014/paskhu-aktivnee-vsego-prazdnuyut-v-moskve>

11) <http://www.levada.ru/30-04-2014/soblyudenie-velikogo-posta>

Једно истраживање Левада центра објављено је недавно под називом „Руси себе доживљавају верницима, али у цркву не иду”. Чак 68% становништва се декларише као православно, а 19% као атеисти. Док је 2007 око 20% тврдило да у цркву иде бар једном месечно, данас је тај број пао на 14% па се уочава да је религиозни ентузијазам у паду. Чак 35% никада не иде у цркву. Процене су да у причешћу и другим светим тајнама учествује око 17% људи.¹²⁾

Једно друго прошлогодишње истраживање показало је да нешто више од половине становника сматра да црква игра позитивну улогу у друштву, али њену улогу пре свега виде у вези са бригом за духовни и морални живот друштва очекујући да се не меша у политику. Види се нека њена улога у међунационалним односима, у унутрашњој и спољној политици, те образовању, али се црква не повезује са питањима економског живота.¹³⁾ Односи између цркве и државе углавном се сматрају хармоничним.

Можда најбоље о стварном стању говори недавна опширна изјава оца Чаплина¹⁴⁾ дата након увођења санкција Русији током украјинске кризе. Том приликом рекао је низ веома индикативних ствари. Он тврди да су санкције прилика да се руски народ и посебно руска елита отклоне од конзумеристичког система вредности који су преузели од западног човека. Посебно се апострофира финансијска и банкарска елита која своје циљеве поставља у складу са оним како живе њене колеге са Вол Стрита¹⁵⁾ и којој је поручио да не би требало да седе на две столице. Насупрот томе Чаплин позива на умереност у прохтевима и жељама која очигледно не карактерише припаднике руског друштва данас. Свакоме ко је посетио Москву и видео возни парк на улицама тог града јасно је о чему се ради.

Он је приметно да су руска пољопривредна газдинства последњих година дискриминисана у односу на привилеговане западне компаније које без проблема продају своје производе у Русији. По-

12) <http://www.levada.ru/24-12-2013/rossiyane-schitayut-sebya-veruyushchimi-no-v-tserkovne-khodyat>

13) <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=114598>

14) Као што смо видели и раније је био веома утицајан у овим питањима, а од 2009. и формално је заузео кључно место будући да је постао председник синодалног одељења Патријаршије за сарадњу цркве и друштва и члан познате Друштвене палате Руске Федерације.

15) О томе како то изгледа треба погледати последњи Скорсезеов филм *Вук са Вол Стрита* (2013), рађен по мемоарима једног од највећих берзанских мешетара Џордана Белфорта.

ставио је и питање зашто се западним банкама и финансијским структурама дозвољава да у Русији раде како хоће и да уносе културу која се базира на принципима „новац прави новац” и „новац је кључ за све” а која је и на самом западу изазвала многа зла.¹⁶⁾

РПЦ, и то треба рећи, није институција која је створила праксу да се оглашава поводом актуелних спорова рада и капитала у Русији, нити се бави законодавством које се односи на питања из економског сектора. Но за праведну оцену треба ствари посматрати компаративно. Упркос дугој традицији и одлично развијеном учењу, и Римокатоличка црква се на западу све више протерује из јавног живота остајући без могућности да утиче и арбитражу у оваквим питањима, као што је то некада било. Но понекад принципи које је поставила настављају да делају, па је тако рад недељом максимално ограничен, а могу се наћи и занимљиви примери из реда великих компанија које следе налоге бриге за човека. Не треба заборавити и да је читава култура пословања, однос према порезима, опстанак државе благостања и много тога другог што још траје у западној Европи, наслеђе некадашњег великог утицаја цркве и њене борбе да се капитализам умери, хуманизује и упростоји.

У Русији се све то тек гради у хаотичним условима у којима се црква бори са глобалном хедонистичком и потрошачком цивилизацијом, као и са домаћом неодговорном пословном и финансијском елитом. Но у време када су синдикати немоћни, она ипак представља какав-такав ауторитет за бригу о људима и за ублажавање бруталне пословне културе. Уз то треба рећи да је у неким другим областима као што су образовање, биоетичка питања, третман породице и забрана промоције хомосексуализма, обнова идентитетске политике итд, црква заједно са другим друштвеним актерима остварила заиста позамашне резултате.

Она се евидентно изборила за своју позицију у друштву и држави,¹⁷⁾ али јој је највећи проблем то што се смањује број активних верника и што се православље код многих доживљава као необавезујућа форма, а не као стварни образац живота и понашања о чему

16) <http://ria.ru/religion/20140807/1019176169.html>

17) Положај Српске православне цркве у том погледу још је и гори. СПЦ се не оглашава поводом актуелних питања повезаних са светом рада и економије. Одређене дебате о односу религије па и православља са економским питањима воде се под окриљем фондације Конрад Аденауер и Хришћанског културног центра. Погледати занимљив покушај прављења зборника радова о односу религије према економским питањима у Младеновић, 2012.

сведоче и даље велики број абортуса¹⁸⁾, као и распрострањеност наркоманије и алкохолизма и низак очекивани животни век¹⁹⁾.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, Ј., Бојанић, П., (ур.), *Глобално управљање светом*, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2012.
- Балашов, Н., *И сотворил Бог мужчину и женицу: Коментарији к Социјалној концепцији Русској Православној Цркви*, Даниловский благовестник, 2001., <http://www.synergia.itn.ru/kerigma/brak/balashov/IsotvorilBog.htm>
- Valković, M., „Socijalni nauk Crkve i socijalna politika”, *Revija za socijalnu politiku*, br. 1, 1994., str. 15–23.
- Турковић, М., „Идеје о светској влади – новија виђења”, у *Идеологија, партије и међународни односи*, ИПС, Београд, 2012.
- Турковић, М., „Фетулах Гјулен и цемат Хизмет”, *Култура полиса*, бр. 21, 2013., стр. 1–22.
- Зилкић, А., „Исламска заједница Турске – Дијанет”, у Турковић, М., Раковић, А., *Турска – регионална сила?*, ИЕС, Београд, 2013., стр. 56–62.
- Элбакян Е.С., Медведко С.В., „Влияние религиозных ценностей на экономические предпочтения верующих россиян”, *Социологические исследования*, бр. 8. 2001.
- Knox, Z., *Russian Society and the Orthodox Church: Religion in Russia after Communism*, Routledge, 2005.
- Makridis, V., „Why Does the Orthodox Church Lack Systematic Social Teaching”, *Skepsis*, vol. XXIII, 2013., стр. 281–312.
- Милошевић, З., *Русија и Балкан: питања сарадње и безбедности*, ИПС, Београд, 2008.
- Младеновић, А., (пр.), *Религија и економија*, Хришћански културни центар и Министарство економије и регионалног развоја Владе Републике Србије, 2012.
- Митрохин, Н., „Русская православная церковь в 1990 году”, *НЛО*, бр. 83, 2007. <http://magazines.russ.ru/nlo/2007/83/mi21.html>
- Одинцов, М. И., „Об истории принятия Закона о свободе совести”, <http://www.rusoir.ru/president/works/273/>

18) Године 2011. било је 73 абортуса на 100 рођених, што је и даље највиша стопа на свету. Упркос томе што је још 2006. број абортуса био већи од броја рођених, а 1997. је било дупло више абортуса него рођених, ово је огроман проблем за фертилитет, наталитет и здравље жена у Русији. Црква игра велику улогу у борби за смањење овог броја, али наслеђе большевизма који је подстицао слободан секс и абортус је ужасно.

19) По проценама Светске здравствене организације из 2013. Русија је испод светског просека, при чему је очекивана дужина живота за мушкарце свега 65 година.

- *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*, Беседа, Нови Сад, 2007
- Папско веће за правду и мир, *Основе социјалног учења Католичке цркве*, Конрад Аденауер фондација и Београдска надбискупија, Београд, 2006.
- Пеикова, З., Прусак, А., „ОСНОВЫ социальной концепции Русской Православной Церкви, (круглый стол)”, *Социологические исследования*, бр. 8. 2001.
- Прокопијевић, М., *Европска унија – увод*, Службени гласник, Београд, 2005.
- „Свод нравственных принципов и правил в хозяйствовании”, *Православная беседа*, бр. 2, 2004.
- Станковић, В., 2009 „Функције социјалне државе у хришћанским политичким концептима”, *Политичка ревија*, вол. 8, бр. 2, 2009 стр. 23-37.
- Стојановић, Б., „Вилхелм Репке – економски хуманизам”, *Социолошки преглед*, вол. 41, бр. 4, стр. 473–490. 2007.
- Стојановић, Б., „Валтер Ојкен”, у Лакићевић, Д., Стојановић, Б., Вујачић, И., *Теоретичари либерализма*, Службени гласник, Београд, 2008., стр. 203–240.
- Holmes, S., „What Russia Teaches Us Now: How Weak States Threaten Freedom”, *The American Prospect*, бр. 33, Јули/Август, 1997., стр. 30–39.
- Хасе, Р., Шнајдер, Х., Вајгелт, К., (ур.), *Лексикон социјалне тржишне привреде*, Конрад Аденауер фондација, Београд, 2005.
- Hood, R., *Social teachings in the Episcopal Church*, Morehouse Pub Co, 1990.
- Chaplin, V., „Russian Orthodox Church and Economic Ethics at the Turn of the Millennium”, 2005.
- <http://www.orthodoxytoday.org/articles5/ChaplinEconomicEthics.php>
- Чаплин, В., „В РПЦ одобряют ограничение импорта, меняющее стандарты потребления”, интервју за агенцију РИА Новости, 07.08.2014.

Misa Djurkovic

*WORK AND THE ECONOMY IN SOCIAL TEACHING OF
THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH*

Resume

The Russian Orthodox Church is the first in the Orthodox world to start building codified social teaching. The basic document was published in 2000. as the basis for the future development of specific questions. In this article the author analyses the position of the Church in issues of work and the economy. He starts with an analysis of the appropriate parts of the 2000. document, and then moves to the second document that was adopted in 2004. under the name of the Code of moral rules in the economy. At the end, these attitudes are compared with the teachings of the Roman Catholic Church and the author explores the consequences of the attitudes of the Russian Church in the overall social trends in Russia.

Key words: social teaching, the Russian Orthodox Church, the Roman Catholic Church, work, the economy.